

Тема 3. МАКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ КРАЇНИ

Програмні запитання

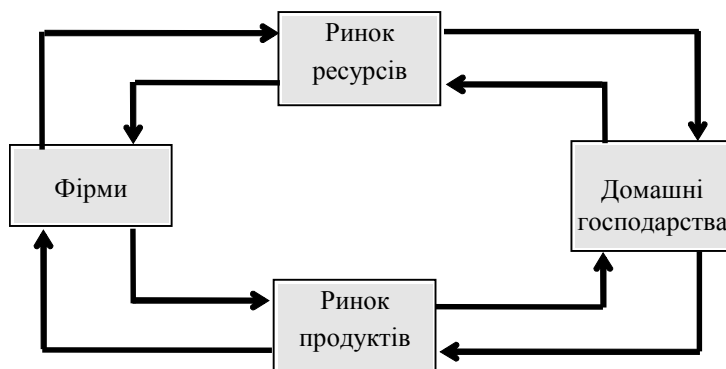
1. Модель обігу доходів та витрат.
2. Запаси та потоки, вилучення та ін'єкції.
3. Система національних рахунків.
4. Закрита та відкрита економіка.
5. Основні макроекономічні тотожності та рахунки.
6. Класична дихотомія.
7. Визначення і структура національного продукту, ВВП та ВВП.
8. Рахунки національного продукту та платіжний баланс.
9. Реальний та номінальний ВВП.

Література: Манків (розділи 2; 8-1). *Мікроекономіка і макроекономіка* (Ч.ІІ, теми 1; 2; 15). Мэнкью (гл. 2, стор. 57-83); Макконел, Брю (гл. 9, стор. 132-153); Семьюелсон, Нордгауз (розд. 6, стор. 134-155);

Самостійна робота: Кейнс; Мизес; Дорнбуш, Фішер; Шевчук; Система національних счетов....

Основні положення теми

Макроекономічний аналіз базується на представленні економіки країни як сукупності трансакцій: актів ринкових угод, в яких є покупець, продавець і продукт (товар чи послуга), що має вартість (ціну), яка відповідно визначає витрати покупця і витрати продавця, а також кількість грошей, яка була задіяна для здійснення цієї трансакції (угоди). Ця сукупність трансакцій спочатку представляється як проста модель взаємодії тільки двох груп інституційних агентів: домашніх господарств і фірм. Перші володіють основними факторами виробництва (капітал і праця), які продаються фірмам за доход (відповідно на капітал і на працю). Фірма отримує цей доход, продаючи тим же домогосподарствам вироблену ними за допомогою згаданих факторів виробництва продукцію. Отже доходи фірм прямо залежать від доходів домогосподарств, які вони витрачають на купівлю продукції фірм. Зароблені фірмами доходи виплачуються домогосподарствам як власникам ресурсів фірм. Це є базова **модель обігу доходів і витрат** (див. малюнок).

Економіка країни представляється як **замкнута система**, де доходи одних економічних агентів одночасно є витратами інших. Тому сумарна величина доходів фірм дорівнює витратам домашніх господарств, так саме як обсяг виробленої і проданої продукції країни дорівнює доходам домашніх господарств.

Сукупні доходи = сукупним витратам.

Проста модель виходить з того, що всі отримані доходи витрачаються домашніми господарствами на споживання. Проте модель демонструє, якщо домогосподарства з певних причин не витратять частку доходів на споживання, то на цю суму зменшиться дохід фірм, далі зменшиться дохід власників ресурсів цих фірм – домогосподарств, і в наступному циклі

рівність сукупних доходів і витрат збережеться, але на нижчому рівні виробництва і споживання. Тому важливо не допускати такої ситуації і вилучені з обігу суми повертати назад в обіг. Ці процеси називаються в теорії **вилученнями** та **ін'єкціями**.

Типовими **вилученнями** є процеси збереження, оподаткування та імпорتنих закупівель.

Типовими відповідними **ін'єкціями** є процеси інвестування, державних витрат і експортних закупівель. Якщо загальна **сума вилучень дорівнює сумі ін'єкцій**, то обіг і величина національного продукту залишається на рівні потенційного ВВП у довгостроковому періоді та на попередньому рівні у короткостроковому періоді. Ринковими регуляторами цих пропорцій виступають **відсоткова ставка** (щодо інвестицій) та **обмінний курс національної валюти** (щодо компенсації імпорту експортом). Державна регуляція прямо здійснюється через **витрати державного бюджету**, але й також через непрямі методи впливу на ринкові регулятори.

На цій теоретичній базі побудована система національних рахунків економіки країни. Далі ми наводимо методичні визначення щодо основних категорій національного рахівництва в Україні (з офіційної публікації Держкомстату).

Система національних рахунків (СНР) – це сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходів, споживання, нагромадження капіталу та фінансів. Національні рахунки розробляються Державним комітетом статистики згідно з стандартом СНР, прийнятим міжнародними організаціями у 1993 р.

Відповідно до міжнародного стандарту у СНР інституційні одиниці групуються в п'ять секторів:

нефінансові корпорації, до яких належать інституційні одиниці, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва і дають прибуток;

фінансові корпорації – інституційні одиниці, що спеціалізуються на фінансово-посередницькій діяльності (банки, страхові компанії та ін.);

сектор загального державного управління, до якого належать органи управління центрального та місцевого рівнів, некомерційні бюджетні організації та державні цільові фонди;

сектор домашніх господарств, що об'єднує фізичних осіб як споживачів, а в деяких випадках як фізичних осіб–підприємців;

сектор некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ), до якого входять інституційні одиниці, створені окремими групами домашніх господарств для забезпечення їх політичних, релігійних і професійних інтересів, а також для надання соціально-культурних послуг.

У СНР відображається розвиток економіки на різних стадіях процесу відтворення, показується рух товарів і послуг, а також стан виробництва та використання валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості).

Стадія виробництва характеризується показниками випуску, проміжного споживання, валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості).

Випуск – це вартість товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць – резидентів у звітному періоді.

Проміжне споживання містить витрати на товари та послуги, які використані інституційними одиницями для виробничих потреб.

Валова додана вартість (ВДВ) розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними.

У національних рахунках використовуються два рівні показників і два методи оцінки. Для економіки в цілому результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах, для секторів і видів економічної діяльності – випуском в основних цінах і валовою доданою вартістю.

- **Валовий внутрішній продукт (ВВП)** на стадії виробництва визначається як різниця між випуском у ринкових цінах та проміжним споживанням у цінах покупців або як сума валових доданих вартостей видів економічної діяльності і податків на продукти за виключенням субсидій на продукти.

Податки на продукти включають податки, величина яких безпосередньо залежить від кількості чи вартості товарів і послуг, вироблених, реалізованих або імпортованих виробничою одиницею – резидентом.

Субсидії на продукти – це відшкодування з державного бюджету підприємствам у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію, для покриття поточних збитків підприємств, поліпшення їх фінансового становища шляхом поповнення оборотних коштів або компенсації окремих витрат.

- **Стадія утворення доходу** на рівні ВВП характеризується такими показниками: оплатою праці найманих працівників, податками та субсидіями на виробництво та імпорт (на рівні ВДВ – іншими податками

та субсидіями, пов'язаними з виробництвом) та валовим (чистим) прибутком.

Оплата праці найманих працівників – це винагорода в грошовій або натуральній формі, яка має бути виплачена роботодавцем найманому працівникові за роботу, виконану ним у звітному періоді, незалежно від того, є цей працівник резидентом чи нерезидентом. Оплата праці обчислюється на підставі нарахованих сум і містить фактичні та умовні внески на соціальне страхування.

Податки на виробництво та імпорт включають податки на продукти та інші податки, пов'язані з виробництвом, а **субсидії на виробництво та імпорт** – субсидії на продукти та інші субсидії, пов'язані з виробництвом.

Інші податки, пов'язані з виробництвом, включають платежі підприємств і організацій до державного та місцевих бюджетів, державних цільових фондів у зв'язку з використанням ресурсів та одержанням дозволів на специфічні види діяльності.

До інших субсидій, пов'язаних з виробництвом, належать ті, що надаються для здійснення певної економічної та соціальної політики щодо використання ресурсів.

Валовий (чистий) прибуток – показник, що характеризує перевищення доходів над витратами, які підприємства мають у результаті виробництва. Для сектору домашніх господарств це змішаний доход. Чистий прибуток визначається шляхом виключення з валового прибутку споживання основного капіталу.

- **На стадії використання ВВП** розраховується як сума кінцевого споживання товарів і послуг, валового нагромадження, сальдо експорту-імпорту товарів і послуг.

Кінцеве споживання товарів і послуг складається з витрат домашніх господарств на власне кінцеве споживання, витрат державних закладів для задоволення індивідуальних та колективних потреб суспільства, а також витрат на індивідуальне кінцеве споживання некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства.

Валове нагромадження розраховується як сума валового нагромадження основного капіталу, зміни запасів матеріальних оборотних коштів та придбання за виключенням вибуття цінностей.

Сальдо експорту-імпорту товарів і послуг визначається як різниця між експортом та імпортом товарів і послуг.

- **Валовий регіональний продукт (ВРП)** – оцінюється як сума валових доданих вартостей регіону.

Статистичні дані щодо наведених категорій національних рахунків України за 2005 рік наведено нижче (поточні ціни, млрд. грн.):

Валовий внутрішній продукт	424,7
Склад валового внутрішнього продукту	
1. За виробничим методом	
1.1. Випуск	964,9
1.2. Проміжне споживання	592,8
1.3. Валова додана вартість	372,1
1.4. Чисті податки на продукти	52,7
2. За розподільчим методом	
2.1. Оплата праці найманих працівників	199,8
2.2. Чисті податки на виробництво та імпорт	57,3
2.3. Валовий прибуток, змішаний дохід	167,7

3. За методом кінцевого використання	
3.1. Кінцеві споживчі витрати	326,9
в тому числі:	
домашніх господарств (С)	244,6
сектору загального державного управління (G)	82,3
3.2. Валове нагромадження (I)	94,2
в тому числі:	
валове нагромадження основного капіталу	93,4
зміна запасів матеріальних оборотних коштів	0,6
придбання за виключенням вибуття цінностей	0,2
3.3. Експорт товарів та послуг (X)	227,3
3.4. Імпорт товарів та послуг (M)	-223,6

У таблиці представлено три методики підрахунку ВВП:

При розрахунку ВВП за виробничим методом визначається сумарна вартість, яка додається кожною фірмою чи галуззю при виробництві товарів і послуг. Для того, щоб уникнути *подвійного рахунку*, ВВП оцінюють як вартість кінцевих товарів і послуг, що далі не використовуються як сировина чи комплектуючі для подальшого виробництва (проміжне споживання).

При розрахунку ВВП за розподільчим методом (за доходами) визначається сума всіх факторних доходів, тобто доходів отриманих учасниками виробництва: заробітна плата, рента, відсотки тощо, а також два специфічних види доходів, які включаються до ціни, але не розподіляються серед факторів виробництва, - це амортизаційні відрахування та непрямі податки на продукцію.

При розрахунку ВВП за методом кінцевого використання (за витратами) визначають витрати всіх економічних агентів, які

використовують ВВП (споживають товари і послуги): домогосподарств (G - кінцеве споживання), приватних фірм (I - інвестиційні товари), держави (G), а також іноземців, що експортують продукцію, за мінусом витрат, які пішли за кордон для купівлі імпорту (чистий експорт (X_n) дорівнює експорту (X) мінус імпорт (M)). У підсумку маємо обсяг вартості всіх товарів і послуг, які споживаються у суспільстві за певний період часу (як правило розрахунок ведуть у річному вимірі):

$$ВВП = C + I + G + X_n$$

З показника ВВП можна перейти до декілька інших важливих макроекономічних показників, зокрема -

Чистий внутрішній продукт (ЧВП):

$$\mathbf{ЧВП = ВВП - амортизація}$$

ЧВП - показує прирощення вартості багатства країни за відповідний проміжок часу. На показник ВВП в країні збільшилась вартість сумарних благ, а на величину амортизації вона зменшилась, бо це вартість активів, яка вилучена через фізичне чи моральне старіння.

Національний дохід (НД):

$$\mathbf{НД = ВВП - амортизація - непрямі податки на продукцію}$$

НД - віддзеркалює вартість доходів, які отримані в процесі виробництва продукції факторами такого виробництва (власниками бізнесу чи найманими працівниками). Вартість амортизації та непрямих податків на продукцію не утворюються і не належить факторам виробництва як їхній дохід, хоча є специфічною доданою вартістю, яка утворюється ринковою ціною продукції.

Особистий дохід - вираховується шляхом вилучення з НД різних платежів, на які зменшується факторний дохід: внески соцстраху, податок

на прибуток, нерозподілений прибуток корпорацій, і додавання суми трансферних платежів і чистих процентних платежів.

Дохід у розпорядженні – особистий дохід мінус податковий та інші податки з громадян. Це дохід, який в домогосподарствах іде на споживання і заощадження.

Практичні завдання.

1. Яку фундаментальну (базову) теоретичну ідею представлення та вимірювання обсягів національного виробництва в макроекономічному аналізі реалізує та демонструє основна макроекономічна тотожність?
2. Яке припущення в спрощеній моделі кругообігу ринкової економіки дозволяє відносити всі отримані в країні доходи на рахунок сектора “домогосподарства”?
3. Що таке “вилучення” та “ін`екції” в моделі кругообігу ринкової економіки, яке між ними існує співвідношення та який механізм його встановлення?
4. Поясніть суть та роль в макроекономічному аналізі категорії “інвестиції в запаси”.
5. Чи можлива в ринковій економіці ситуація, коли в країні річні сукупні витрати не будуть дорівнювати відповідному річному сукупному доходу?
6. Поясніть основні цілі існування та теоретичне підґрунтя системи національних рахунків.
7. Використовуючи статистичні дані з Додатку 1 подайте фактичні значення трьох, на вибір, основних показників системи національних рахунків за ряд років та проаналізуйте їх динаміку у співвідношенні з валовим національним продуктом України.
8. Якщо ВВП дорівнює 5465 млн. дол., споживання - 3657 млн. дол., інвестиції - 741 млн. дол., витрати уряду - 1098 млн. дол., то чистий експорт дорівнює (в млн. дол.):
 - а) 131 б) - 131 в) 31 г) - 31

9. Якщо загальне споживання (в млн. дол.) дорівнює 3657, споживання товарів довгострокового користування - 480, споживання інших товарів - 1194, то споживання послуг дорівнює (в млн. дол.):

- а) 1674 б) 2463 в) 2083 г) 1983

10. Надані такі показники економіки: чисті внутрішні приватні інвестиції - 32, особисті податки - 39, трансфертні виплати - 19, непрямі податки на бізнес - 8, податки на доходи корпорацій - 11, витрати на особисте споживання - 217, амортизація капіталу -10, експорт - 15, дивіденди - 15, імпорт - 20, державні витрати на товари та послуги - 51, нерозподілений прибуток корпорацій - 10, внески на соціальне страхування - 4.

Треба порахувати:

1. Прибуток корпорацій. 2. ВВП. 3. Особисті заощадження. 4. Загальні інвестиції.

11. Надані такі параметри економічної системи:

Процент за кредит 12, Валові приватні інвестиції 55, Зарплата та платня 218, Прибуток корпорацій 113, Непрямі податки, неподаткові зобов'язання та транспортні платежі, що сплачуються підприємцями 22, Рентні платежі власникам майна, яке орендується 20, Податки на прибуток корпорацій 50, Чистий експорт товарів та послуг 9, Урядові закупки товарів та послуг 90, Чисті приватні інвестиції 45, Доходи від власності 21, Чисті субсидії державним підприємствам 2, Трансфертні платежі населенню 23, Споживчі витрати 260.

Розрахувати обсяги:

- 1) ВВП за доходами;
- 2) ЧНП;
- 3) НД

Питання множинного вибору

12. Що з наступного відноситься до потокових характеристик?

- а) вклади населення у комерційних банках;
- б) вартість приватизаційного сертифікату;
- в) щорічна плата за навчання в університеті;
- г) вартість Вашого "гардеробу" на 1.09.2006 р.

13. Валовий національний продукт (ВВП) - це характеристика:

- а) запасу;
- б) потоку;
- в) і запасу, і потоку;
- г) ні запасу, ні потоку.

14. ВВП можна визначити як:

- а) загальну вартість товарів та послуг кінцевого споживання;
- в) суму доданої вартості всіх фірм;
- б) сукупний дохід всіх економічних агентів;
- г) все вищезгадане.

15. При розрахунку національного доходу та національного продукту не можна складати:

- а) споживчі витрати та особисті нагромадження;
- б) чисті інвестиції та споживчі витрати;
- в) прибутки корпорації та їх процентні платежі за отримані кредити;
- г) урядові закупки та заробітну платню;
- д) споживчі витрати та валові інвестиції.

16. Реальний ВВП дорівнює:

- а) номінальний ВВП мінус дефлятор ВВП;
- б) номінальний ВВП поділений на дефлятор ВВП;
- в) номінальний ВВП помножений на дефлятор ВВП;
- г) все згадане не є слушним.

17. Якщо за певний період реальне виробництво національного продукту не змінилося, а всі ціни подвоїлися, то дефлятор ВВП за цей період дорівнює:

- а) 0,5; б) 1,0; в) 2,0; г) 4,0.

18. Доповнити наступну таблицю з даними економіки України за 2002-2005 рр. відповідними показниками реального ВВП:

	2002	2003	2004	2005
Номінальний ВВП (млрд.грн.)	225,8	267,3	345,1	424,7
Реальний ВВП (млрд.грн.)	...	247,5	299,8	...
Дефлятор ВВП, річний	1,05	1,20